

Nyfunna runor i Hagia Sofia

Av Mats G. Larsson

Larsson, M. G. 1989. Nyfunna runor i Hagia Sofia. (Recently Discovered runes in Hagia Sophia.) *Fornvännen* 84. Stockholm.

The author gives an account of a recently discovered runic inscription in Hagia Sophia in Istanbul. The inscription is situated on the marble balustrade by the niche in the western part of the northern gallery of the Cathedral. The runes read **ari:k**, interpreted by the author as 'Are k. .'. The male name *Are* is known from all the Norse countries, but was usual only in Iceland. It is mentioned on two or three runestones in central Sweden. The form of the **r**-runes may indicate that the inscription was made by a Swede.

Mats G. Larsson, Mossby 12, S-270 10 Skivarp, Sweden.

År 1964 gjordes den sensationella upptäckten av en runristning på marmorbalustraden i södra galleriet i Hagia Sofia-katedralen i Istanbul (Svärdström 1970 s. 247–49). Ristningen, som är en del av det klotter från skilda tider som finns överallt på balustraden, tolkades som mansnamnet *Halvdan*, skrivet **alftan**, följt av ett femtontal mer eller mindre diffusa tecken som förefaller sakna språklig mening. De första runorna i namnet är nu så slitna att de knappt kan skönjas.

Vid en undersökning i Hagia Sofia i oktober 1988 fann jag i norra galleriet ytterligare en inskription som förefaller vara runor. Ristningen finns till höger på den del av balustraden som tillhör nischen i västra delen av detta galleri (fig. 1). Nischen har utgjort en lämplig plats för den som vill klottra ostörd, vilket också märks av att inskriftstäheten här är större än på de flesta andra ställen utmed balustraden.

Ristningens utseende framgår av foto på fig. 3 och min kalkering på fig. 2. Totallängden är 24 mm. Tre av runorna är 16–17 mm höga medan en är ca 22 mm. Tecknen är delvis kraftigt nerslitna, men inte så starkt som de första i den tidigare kända ristningen. Tack vare att de är fyllda med smuts framträder de relativt väl på fotot.

Inskrift:

ari:k

''Are k. . .''

I **a** har bistav endast åt vänster och är sålunda av kortkvisttyp. I **2 r** är bistaven lågt ansatt och förskjuten längre nedåt än huvudstaven. **3 i** är högre än de övriga, och en tunnare linje som tillhör annat klotter är dessutom dragen genom runan. Bistaven på **4 k** är mycket svag men kan tydligt ses i släpljus. Det finns inga spår efter ytterligare tecken före eller efter den korta inskriften.

Inskriftens enda fullständiga ord förefaller alltså kunna tolkas som mansnamnet *Are*, som förekommit i hela Norden men som varit vanligt bara på Island (Lind 1905–15 sp. 31–32). I svenska runinskrifter är det med säkerhet belagt endast två gånger, på U 742 Myrby i Boglösa sn, Trögds hd, och på U 1173 Lilla Ramsjö i Vittinge sn, Torstuna hd. Båda dessa stenar återfinns i västra Uppland (Fjädrundaland). Ett personnamn **ari** uppträder också två gånger på U 716 Viggby i Lillkyrka sn, också Trögds hd, men här kompliceras tolkningen av att namnbäraren förefaller vara en kvinna (*Sveriges Runinskrifter* 1940–58).

Namnet *Are* är identiskt med det västnordiska appellativet *ari* 'örn', huvudsakligen använt i diktspråk. Det kan väl inte uteslutas att det är appellativet och inte namnet som finns på ristningen, men när det gäller en tillfällighetsinskrift av detta slag väntar man sig i första hand ett personnamn.

Ristaren har tydligen tänkt fortsätta med något som börjar med **k**, men sedan tröttnat eller

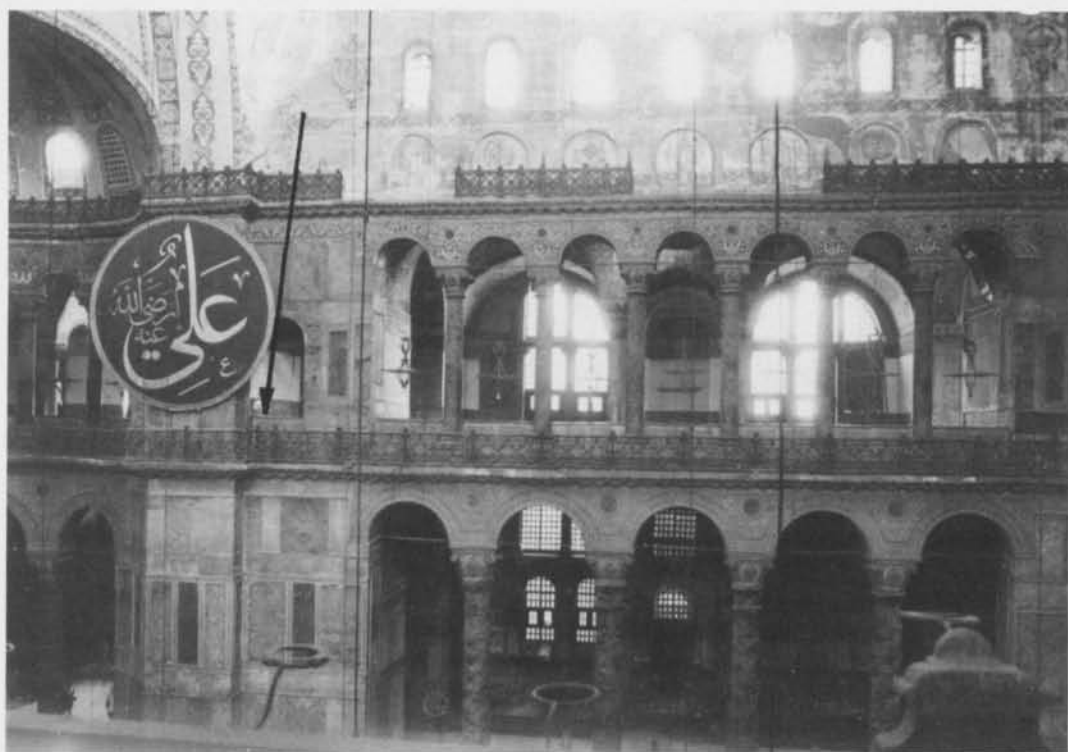

Fig. 1. Interiör från Hagia Sofia tagen från södra galleriet. Ristningens plats markerad med en pil. — Interior of Hagia Sophia photographed from the southern gallery. The place of the inscription is marked by an arrow.

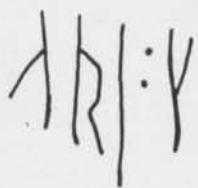

Fig. 2. Författarens kalkering av ristningen i skala 1:1. — The author's tracing of the inscription (scale 1:1).

Fig. 3. Fotografi av ristningen i ungefär dubbel skala. — Photograph of the inscription (scale appr. 2:1).

blivit tvungen att avbryta klottrandet. Hur fortsättningen var tänkt kan man endast gissa; kanske helt enkelt bara **kiarpi**, 'gjorde'?

När och av vem runorna ristats kan givetvis ej avgöras med säkerhet. Beträffande den tidigare kända ristningen har tanken framkastats att den utförts av en väring på vakt under någon mässa. Det nordiska deltagandet i väringagardet torde ha haft sin höjdpunkt under 1000-talet, och runformerna i ristningen motsäger inte en sådan datering. Å andra sidan är det naturligtvis möjligt att någon nordbo i helt annat ärende befunnit sig i kyrkan. Det är dock tveksamt om män normalt släpptes upp i galleriet, som i första hand var avsett för kvinnorna och senare till viss del för kejsarfamiljen (Yücel 1986 s. 28). De vakthavande väringarna har troligen i första hand uppehållit sig i vestibulen i sydvästra delen av kyrkan under gudstjänsten. Men kanhända åtföljdes kejsarinnan av sin personliga livvakt upp till galleriet. I så fall kan en av dem vid något tillfälle ha gått in i nischen, där han osedd från tronen invid räcket på den västra läktaren ristat in sitt namn i balustradens marmor.

Jan Paul Strid, Runverket, som hjälpt mig med granskning av denna uppsats, har givit följande kommentar angående det intresse inskriftens **r**-runa har i sammanhanget. I kortkvistrunor kan **r**-runan uppträda i flera olika varianter. Den variant som föreligger här, med lågt ansatt bistav, har uppfattats som karakteristisk för relativt tidiga, *svenska* inskrifter (Rök, Kälvesten, Tjängvide, Pilgårds, Forsa m. fl.; se Sanness Johnsen 1968 s. 17 f.). Här har vi med andra ord ett indicium för att ristaren kan ha varit svensk.

Referenser

- Lind, E. H. 1905–15. *Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden*. Uppsala.
- Sanness Johnsen, I. 1968. *Stutruner i vikingtidens inskrifter*. Oslo.
- Sveriges Runinskrifter. 1940–58. Upplands Runinskrifter granskade och tolkade av E. Wessén och S. B. F. Jansson. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.
- Svärdström, E. 1970. Runorna i Hagia Sofia. *Fornvännen*.
- Yücel, E. 1986. *Hagia Sophia*. Istanbul.